

Asia: OM 15/41/2016

Mietintö ”Tiedustelutoiminnan valvonta”

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne mietinnöstä ”Tiedustelutoiminnan valvonta”

Tiedustelun valvonta

Electronic Frontier Finland - Effi ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ehdotuksesta tiedustelun valvontaa koskevaksi lainsäädännöksi. Lausunnossa esitetään ensin yleisiä huomioita ja sitten pykäläkohtaisia huomioita ehdotetuista lakiesityksistä.

Yleiset huomiot

Effi pitää tiedusteluvaltuutetun tehtävän perustamista ja tiedusteluvaltuutetulle esitettyjä toimivaltuuksia pääosin hyvinä. Valvontaa voisi kuitenkin joiltakin osin vielä parantaa.

Siviili- ja sotilastiedustelulakeja koskevien esitysten mukaan tiedustelu-oikeuksien käytön laillisuutta ja perustelujen asianmukaisuutta koskeva harkinta jäisi ensisijaisesti tuomioistuinkäsittelyn varaan. Tavanomaisten pakkokeinojen oikeuskäsittelystä saadut kokemukset kuitenkin osoittavat, että tuomioistuimet eivät juuri koskaan kyseenalaista poliisin tekemiä hakemuksia eivätkä käytännössä useinkaan edellytä sitä, että hakemukset olisi selkeästi perusteltu. (Ks. Tuomas Metsärannan väitöskirja Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja, Turun yliopisto, 2015, s. 296-303.)

Tuomioistuinmenettelyn luotettavuutta olisikin parannettava. Tuomioistuinkäsittelyyn tulisi harkita ”julkisen asiamiehen” käyttöönottoa. Nykyisin asuntokuuntelua koskevassa lupakäsittelyssä on mukana julkinen asiamies, joka valvoo kuuntelun kohteeksi joutuvien etua. Julkisen asiamiehen

tehtävä voitaisiin ottaa käyttöön myös tiedusteluvoimavaroista päätettäessä etenkin silloin kun kyse ei ole valtiolliseen toimintaan kohdistuvasta tiedustelusta.

Lisäksi laissa pitäisi säätää menettelystä, jonka mukaan tiedusteluviranomaiset voisivat

tiedusteluvaltuutetun aloitteesta ja ohjauksessa esittää tuomioistuimelle tahallisen lainvastaisia lupahakemuksia ja katsoa menevätkö ne läpi. Näin voitaisiin koetella tuomioistuinkontrollin toimivuutta. Tiedusteluvaltuutettu julkaisisi näitä kokeiluja koskevat tiedot vuosikertomuksessaan.

Tietoliikennetiedustelun edellyttämän kytkennän suorittaisi Suomen Erillisverkot Oy. On ymmärrettävää, että esimerkiksi viestintävirastolle ei annettaisi roolia kytkennän suorittamisessa. Kuten sotilastiedustelua koskevassa esityksessä mainitaan (s. 148-149), viestintäviraston olisi aiempaa vaikeampaa toimia kansainvälisessä CERT-organisaatioiden yhteistyössä, jos sillä olisi tällainen tiedusteluviranomaisten avustamistehtävä.

Kytkenän suorittamisen jättäminen yrityksen tehtäväksi on kuitenkin kyseenalainen ratkaisu, vaikka Suomen Erillisverkot Oy onkin tällä hetkellä täysin valtio-omisteinen. Ruotsissa kytkennän suorittamista tietoliikennetiedustelua varten valvoo erityinen toimielin (SIUN). Suomessa voitaisiin säätää, että kytkentä tehdään tiedusteluvaltuutetun valvonnassa, ja että tiedusteluvaltuutettu voi nimetä kytkennän teknisen suorittajan, joka voisi edelleen olla Suomen Erillisverkot Oy. Tällöin vastuu kytkennän suorittamisen asianmukaisuudesta säilyisi viranomaistaholla.

Sotilastiedustelulakia koskevan esityksen toteuttaminen sellaisenaan edellyttää perustuslain muuttamista. Tältä osin Effi viittaa 13.1. päivättyyn lausuntoonsa perustuslain muutosesityksen sisältäneestä oikeusministeriön mietinnöstä Luottamuksellisen viestin salaisuus (41/2016). Effin lausunnossa todetaan, että perustuslain muuttamisen yhteydessä perustuslain 10 §:ään pitäisi lisätä niin sanotun massavalvonnan kieltä. Tarkasti kohdentamaton, laajamittainen yksityisen viestinnän valvonta on todettu ihmisoikeuksien vastaiseksi sekä Euroopan unionin tuomioistuimen että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Massavalvonnan kiellon kirjaaminen perustuslakiin ohjaisi vahvasti ehdotetun tiedustelulainsäädännön tulkintaa ja tasapainottaisi ehdotettua perustuslain muutosta. (<https://effi.org/verkkotiedustelu-perustuslaki-om>) Effi katsoo, ettei perustuslakimuutosta pidä julistaa kiireelliseksi.

Effi kannattaa eduskunnan kanslian Tiedustelun parlamentaarinen valvonta -työryhmän mietinnön mukaista esitystä, että eduskuntaan perustettaisiin tiedusteluvalvontavaliokunta.

Pykäläkohtaiset huomiot

16 § Nimittäminen ja kelpoisuusvaatimukset

Tiedusteluvaltuutetun voisi nimittää valtioneuvoston sijaan eduskunta. Tämä korostaisi tiedusteluvaltuutetun riippumattomuutta hallitusvallasta.

21 § Kantelu

Esitettyyn lainkohtaan tulisi lisätä säännös, jonka mukaan jokainen saa vaitiolovelvollisuuden tai ilmaisukiellon estämättä ilmaista tiedusteluvaltuutetulle tai muulle toimivaltaiselle viranomaiselle epäilyksensä siitä, että tiedustelulainsäädäntöä on rikottu, taikka muusta tiedusteluviranomaisen väärinkäytöksestä (whistleblower-suoja). Tällainen väärinkäytösten ilmianto-oikeus pitää antaa muillekin kuin niille, joita väärinkäytös koskettaa henkilökohtaisesti.

Kantelu pitäisi voida tehdä myös nimettömästi. Tiedusteluvaltuutetun tulisi olla myös velvollinen pitämään omalla nimellä tehdyn kantelun tekijän henkilöllisyys salassa tiedusteluviranomaisilta mikäli kantelun tekijä niin haluaa.

24 § Tiedustelumenetelmän käytön keskeyttäminen tai lopettaminen

Effi pitää erityisen tärkeänä ehdotetussa 24 §:ssä tiedusteluvaltuutetulle myönnettävää oikeutta tiedustelumenetelmän käytön keskeyttämiseen ja tiedustelumenetelmän keskeyttämistä koskevan asian saattamiseen tuomioistuimen käsiteltäväksi.

28 § Vuosikertomus

Vuosikertomusta koskevaan 28 §:ään tai ainakin sen yksityiskohtaisiin perusteluihin (s. 72) tulisi lisätä tarkemmat vaatimukset siitä, minkälaisia tietoja tiedusteluvaltuutetun vuosikertomuksen julkisessa osassa on oltava.

Kertomuksen julkisessa osassa tulisi ainakin esittää tilastollisia tietoja siitä, montako kertaa mitäkin tiedustelutoimivaltuutta on käytetty, sekä yleisesti kuvailla myönnettyjen tiedustelulupien kattavuutta. Julkisesta osasta tulisi käydä ilmi kuinka laajoihin henkilöryhmiin, kuinka isoon verkkoalueeseen ja viestimääriin myönnetyt tiedusteluluvat ja toisaalta toteutetut tiedustelutoimenpiteet ovat kohdistuneet. Julkisessa osassa tulisi myös esittää tilastoja siitä paljonko ja kuinka monta eri henkilöä koskevia tietoja tiedusteluviranomaiset ovat saaneet muiden viranomaisten rekistereistä.

Ahto Apajalahti

Hallituksen jäsen, Effi

Mikko Kenttälä

Hallituksen jäsen, Effi

Apajalahti Ahto
Effi ry